

Dünyada autizm diaqnozu qoyulan uşaqların sayı getdikcə artır. Bu kitabda olan məlumat diaqnozun müəyyən edilməsi istiqamətində atılan ilk addımdır. Lakin autizm anlayışına daha ciddi "autizm spekterli pozuntular" xəstəlikləri aiddir. Ona görə də həkim psixiatrik, psixoloq, korreksion pedaqoq və nitq terapevtinin ixtisaslaşdırılmış və fərdi yanaşması vacibdir.

Gülşən Ağayeva
Səhiyyə Nazirliyinin
Uşaq Psixonevroloji Mərkəzi
Həkim-pediatr, uşaq psixoloqu

Xroniki gedişli olmağına baxmayaraq, erkən müdaxilə və düzgün yanaşma ilə bu Autizmlı şəxslərin cəmiyyətə integrasiyası mümkün ola bilər. Bunun üçün də öncəlikli olaraq, valideynlərin maariflənməsi və düzgün diaqnostika ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Bütün bunları nəzərə alaraq, Bu vəsaitin autizm haqqında maariflənmə üçün çox dəyərli olduğunu düşünürəm. Əziyyəti olan hər kəsə ən dərin hörmətlərimi təqdim edirəm.

Uzman Dr. İkrəm Rüstəmov
Psixiatr

Bir çox ölkələrin müxtəlif ixtisaslı insanların birgə səyi nəticəsində yaradılmış və tərcümə edilmiş bu sadə testin, autizmin erkən aşkar edilməsinə və korreksiya işinə cəlb edilməsinə faydalı olduğunu düşünürəm

Vazeh Abbasov
Psixiatr

"Çıraq" Psixoloji Araşdırmalar və Dəstək Mərkəzi

Autizm üzrə vəsait

Mündəricat

Səhifə 1	Mündəricat
Səhifə 2	Təşəkkürlər
Səhifə 3	CHAT Afışa
Səhifə 4–5	CHAT Autizm Təyinedici Alət
Səhifə 6–23	DAVRANIŞ SİMPTOMLARINA DAİR VİZUAL BÖLƏDÇİ
Səhifə 7–8	Sosiallaşma Problemi
Səhifə 9	Ünsiyyət Problemləri
Səhifə 10–13	Qəribə/Təkrarlanan Davranışlar
Səhifə 14–15	Motorika
Səhifə 16	Sensor Yüklənmələr
Səhifə 17–19	Sensor Problemlər
Səhifə 20	Özünə Xətəryetirmə
Səhifə 21–23	Təhlükəsizlik Məsələləri
Page 24	Yanaşı Xəslətlilər: Mədə-Bağırsaq Sisteminin Pozulması
Page 25	Yanaşı Xəslətlilər: Yuxunun Pozulması/Ağrı Həddi/Qıcolmalar
Page 26	Autizmin Ailəyə Təsiri
Page 27	Erkən Korreksiya Təliminin Rolu
Page 29–33	Autizmlı Uşaq üçün Poliklinika Ziyarətinin Optimallaşdırılması
Page 34–36	Resurslar

«Autizm üzrə vəsait» Pediatrlar və bu sahədə çalışanlar üçün mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmışdır.

Bioloji göstəricinin olmadığı təqdirdə yalnız uşağın davranışlarını müşahidə etmək yolu ilə və valideynlərdən əsaslı şəkildə alınmış məlumat vasitəsilə autizm diaqnozu qoyula bilər.

Bu vəsait HANS (Help Autism Now Society) icraçı direktoru Linda Li tərəfindən təhsil və tibb sahələrində çalışan peşəkar ekspertlərin işləri əsasında tərtib olunmuşdur. Siz orijinal nəşrlərlə aşağıdakı linklər vasitəsilə tanış ola bilərsiniz:

http://www.helpautismnow.com/ph_slideshow_English.html

©2014 Bütün hüquqlar qorunur.

Vəsait “Çıraq” Psixoloji Araşdırmalar və Dəstək Mərkəzinin mütəxəssisləri tərəfindən tərcümə və adaptasiya olunub.

*Kitabça “Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü” İctimai
Birliyinin təqdimatı ilə Azərbaycan
Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin maliyyə
vəsaiti hesabına çap olunmuşdur.*

BİRGƏ&SAĞLAM
İCTİMAİ BİRLİYİ

Registered 501c3 non-profit
www.helpautismnow.com

Təşəkkürlər

HANS aşağıdakı şəxslərə bu kitabçanın hazırlanmasında iştirakına və verdikləri böyük töhfəyə görə dərin təşəkkürünü bildirir.

Dr. Simon Baron-Cohen, CHAT təyinetmə alətinin yaradıcısı: İnkişaf Psixopotologiyası Professoru, Autizm Araşdırma Mərkəzinin Direktoru, Cambridge Universiteti, İngiltərə.

Julie Bingham, PhD: Uşaq Kliniki Psixoloqu, Salem, Oregon

Richard Bingham, MD: Uşaq Psixiatri, Salem Oregon

Sarojini Budden, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Uşaq İnkişaf və Reabilitasiyanın Direktoru, Legacy Emmanuel, Portland, Oregon.

Sara Cuthill, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Kaiser Permanente, Portland, Oregon.

Mike Marlowe, MD: Pediatri, Kaiser Permanente Salem, Oregon

Mary Lynn O'Brien, MD: Uşaq İnkişaf Mütəxəssisi, Kaiser Permanente, Portland, Oregon.

David Willis, MD: Davranış və İnkişaf Pediatri, Northwest Early Uşaq İnstitutu, Portland, Oregon

18 aylığında Sizin övladınız

1. Nə işə istəyəndə
Sizə baxır və
istədiyi əşyaya
barmağı ilə
göstərirmi?

2. Sizin
göstərdiyiniz
yerə baxırmı?

3. Əşyalarla
xəyali oyunlar
 oynayırmı?

Əgər “**XEYR**” cavabını
vermisinizsə, ola bilər ki,
sizin uşağınızda AUTİZM
var. Xahiş edirik ki, öz
müalicə həkiminizə məhz elə
bu gün müraciət edəsiniz!

CHAT azyaşlılarda autizmi təyin edirik)

2 səhifədən birincisi (uşaq 18 aylıq ikən həkimə baş çəkərkən doldurulur)

A Bölməsi: valideynlər doldurur

1. Uşaq sizin dizləriniz üstündə yellənməyi, hoppanmağı, oynamağı xoşlayırmı?	Bəli	Xeyr
2. Başqa uşaqlar onda maraq yaradırmı?	Bəli	Xeyr
3. Uşağınız harasa, məsələn, nərdivana dırmaşmağı xoşlayırmı?	Bəli	Xeyr
4. Uşağınız “ku-ku” və ya “gizlənqaç” kimi oyunlar oynamağı sevirmi?	Bəli	Xeyr
5. Xəyali oyunlar oynayırmı: deyək ki, oyuncaq çaynikdə “çay” dəmləyirmi, “çay”ı fincanlara “süzürmü” və ya bunun kimi oyunlar qururmu?	Bəli	Xeyr
6. Uşağınız nə isə İSTƏDİKDƏ həmin əşyanı barmağı ilə göstərirmi?	Bəli	Xeyr
7. Ona MARAQLI olan şeyləri barmağı ilə göstərirmi?	Bəli	Xeyr
8. Uşağınız kiçik ölçülü oyuncaqlarla (məsələn, maşın, kubşəkilli oyuncaqlar) təyinatı uyğun oynayırmı (onları ağzına salmaq, özünə sıxmaq və tullamaq hesaba alınmır.)?	Bəli	Xeyr
9. Uşağınız sizə GÖSTƏRMƏKDən ötrü sizin üçün nələrsə gətirirmi?	Bəli	Xeyr

B Bölməsi: həkim, yaxud tibb işçisi doldurur

1. Qəbul zamanı uşaq sizin gözlərinizə baxırdımı?	Bəli	Xeyr
2. Uşağın diqqətini özünüə çəkin, sonra isə ona otağın digər tərəfindəki maraqlı bir əşyanı göstərin və deyin: “Bax! Bu (oyuncağın adı!)” Bu zaman uşağın üz ifadəsini müşahidə edin. O sizin göstərdiyiniz əşyaya baxırmı?	Bəli	Xeyr
3. Uşağın diqqətini özünüə çəkin, sonra isə ona oyuncaq fincan və çaydan verin və soruşun: “Mənim üçün bir fincan çay süzərsən?” Uşaq sizin üçün “guya ki” çay süzürmü, onu içirmi?	Bəli	Xeyr
4. Uşaqdan soruşun: “İşıq hanı?”, yaxud deyin: “Mənə işığı göstər”. Uşaq şəhadət barmağı ilə işığı GÖSTƏRİRMİ?	Bəli	Xeyr
5. Uşaq kubşəkilli oyuncaqlardan qala düzəldə bilirmi? (Əgər düzəldirsə, o zaman neçəsindən_____)	Bəli	Xeyr

B2: Bu bənddə “Bəli” cavabını qeyd edərkən əmin olun ki, uşaq, sadəcə, sizin əlini izləməyib, məhz göstərdiyiniz əşyaya baxıb.

B3: Əgər uşağın bir başqa oyun zamanı - xəyali oyunlara dair nümunə gətirə biləcəksinizsə, o zaman bu bənddə “Bəli” cavabını qeyd edin.

B4: Əgər uşaq “ışığı” - sözünü bilmirsə, onda həmin şeyi: “Ayrı-hardadır?” sualı ilə əvəz edin və ya əl altında olan başqa bir əşya ilə bağlı təkrar edin. Bu bənddə “Bəli” cavabını qeyd etmək üçün uşaq ya siz əşyanı göstərən vaxt, ya da bir an sonra sizin üzünüə baxmalıdır.

(Məsləhətlər üçün növbəti səhifəyə bax)

CHAT azyaşlılarda autizmi təyin edirik)

2 səhifədən ikincisi

CHAT, əsas bəndlər

A bölməsi

A 5: “Guya ki” oyunu oynayır

A 7: İşarə etmək jestinə malikdir

B bölməsi

B2: Əşyanı izləyir

B3: Xəyali oyunlar oynayır

B4: Barmağı ilə göstərir

CHAT, əsas olmayan bəndlər

A bölməsi

A1: Səsli və hərəkətli oyunlar

A2: Sosial maraq (qatılma)

A3: Motorikanın inkişafı

A4: Sosial oyun

A6: İşarə etmək jesti

A8: Funksional oyun

A9: Göstərir

B bölməsi

B1: Vizual əlaqə

B5: Kubşəkilli oyuncaqlardan qala

Riskin hesablanması

Autizmin yüksək risk qrupu:

Autizmin orta risk qrupu:

Autizmin kiçik risk qrupu:

A5, A7, B2, B3, B4 bəndlərində “XEYR” cavabı

A7, B4 bəndlərində “XEYR” cavabı

(yüksək risk qrupundan olan bəndlər olmadıqda)

birinci və ikinci qruplara daxil olan bəndlər istisna olmaqla, qalanları

Məsləhət və tövsiyələr:

Yüksək risk qrupu:

uşaq psixiatri və ya tibbi pedoqoji komissiyaya müraciət etmək məsləhət görün.

Autizmin orta risk qrupu:

güclü şübhələr varsa: yuxarıda qeyd olunduğu kimi hərəkət edin.

Zəif şübhələr varsa: testi bir ay sonra təkrar edin.

Aşağı risk qrupu:

hətta bir “XEYR” cavabı olsa belə, testi bir ay sonra təkrar edin

Autizmin davranış simptomları

Sosial

Kommunikativ

Qəribə və ya ritual davranış

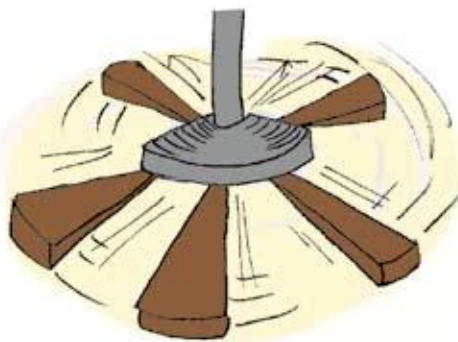
Motorika

Sensor yüklənmələr

Hisslər

Özünə xəbərdarlıq

Təhlükəsizlik

Autizmin davranış simptomları

SOSİALLAŞMA PROBLEMİ

Başqa uşaqların oyunlarına maraq göstərməyə bilər

*Bacı-qardaşına
münasibətdə qəddarlıq
nümayiş etdirə bilər*

*Çarpayıda tək qaldıqda
anasını çağırmaq əvəzinə,
qışqırır*

*Validənlərinin işə
getməsinə və
qayıtmasına fikir
vermir*

Autizm davranış simptomları

SOSİALLAŞMA PROBLEMİ

Qarşılıqlı əlaqə istəyən oyunlarda, məsələn, "gizlənqaç" da iştirak etməyə bilər

Validəymlər onu qucaqda tutduqda, qucaqladıqda, yaxud öpdükdə buna hər yolla mane olmağa çalışır

Yatağında uzandığı vaxt kimsə ona əllərini uzadıb onu qucağa almaq istədikdə o da qarşılıqlı olaraq əllərini uzatmır

Autizm davranış simptomları

KOMMUNİKATİV (ÜNSİYYƏT) PROBLEMLƏR

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar ətraf şəraiti hiss etmir və vizual əlaqə yaratmaqda çətinlik çəkirlər. Bundan irəli gələrək elə görünə bilər ki, belə uşaqların ünsiyyət qurmağa tamamilə marağı yoxdur.

Onlar nəyəsə ehtiyac duyduqda daha çox “əl yönəltməsi”ndən istifadə edirlər: uşaq valideynin əlini özünün ehtiyac duyduğu əşyanın üzərinə qoyur və bu yolla valideyn və ya böyükdən öz istəyinə çatmaq üçün ALƏT kimi istifadə edir. Adi uşaqlar öz ehtiyacları barədə verbal yolla (uşaq dili ilə, sözlərlə) və ya qeyri-verbal yolla (əşyanı göstərməklə) xəbər verirlər

Ətraf şəraiti hiss etmir

Vizual əlaqədən yayınır

Böyüklərin əlindən istifadə edir, onu yönəldir

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

*Əllərini yellətmə,
bir birinə çırpma*

*Ventilyatoru
diqqətlə izləmək*

*Durduğu yerdə
öz ətrafında
dönmə*

*Xətt boyunca düzmə (məs.,
oyuncaq maşınları)*

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

Oyuncaqlara fikir verməyə bilər, bunun əvəzində isə müxtəlif obyektlərə, məs., isidiciyə maraq göstərir

Günəş işığının şüalarını tutur

Ümumilikdə, oyuncağın özü ilə maraqlanmasa da, onun hər hansı detallı diqqətini çəkə bilər, məsələn, oyuncaq maşının fırlanan təkərləri

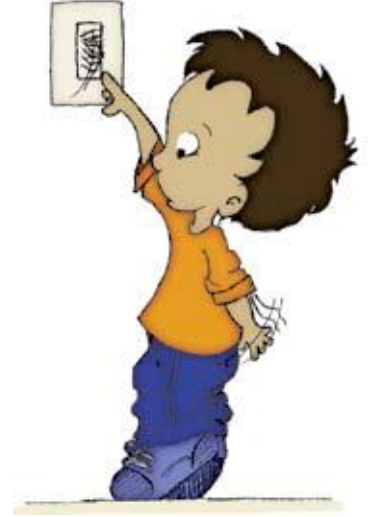

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

Özü-özünü yırgalamaq

*İşıqı yandırıb-söndürməyə
olan sonsuz maraq*

*Yeyilə bilməyəcək şeyləri
yemək, məs., paltarı,
pərdəni, döşəyi*

*Barmaqları ilə gözlərinin
qabağında çırtma çalmaq*

Autizm davranış simptomları

QƏRİBƏ/TƏKRARLANAN DAVRANIŞLAR

*Müxtəlif vasitələrlə
onun bədəninin
sıxılmasına can atır*

İfrazatını hər tərəfə yaxır

*Bədənini güclü dərəcədə
qıcıqlandıрмаğın
yollarını tapır*

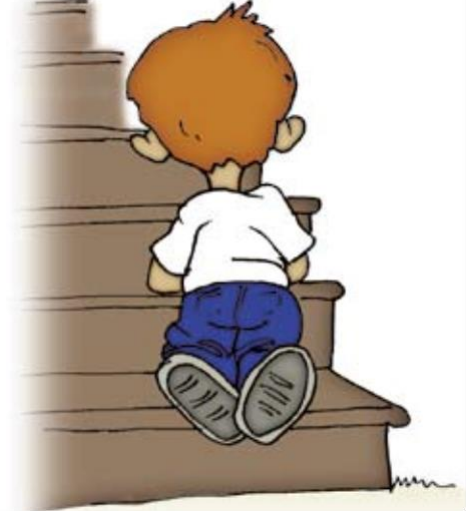
Autizm davranış simptomları

MOTORİKA

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlarda motorikanın pozulması müşahidə oluna bilər. Bəzi uşaqlarda müəyyən bir sahədə qeyri-adi bacarıqların ortaya çıxması, ancaq bu zaman başqa bir sahədə tamamilə bacarıqsız olması üzə çıxır.

Xırda motorika problemləri

Pis koordinasiya

*Ayaq barmaqlarının
ucunda yerimə*

*Fəza qavramının
defisiti*

Autizm davranış simptomları

MOTORİKA

Hətta adi motorika vərdişlərinə malik olan uşaqlar da, bəzən üçtəkərli velosiped və ya maşın-arabanı və s. güclə idarə edə bilir.

mükəmməl tarazlıq

Yöndəmsizlik,

yaxud

*Üçtəkərli
velosiped və ya
uşaq maşını
idarə edə bilmir*

Ağız suyunu axıdır

Autizm davranış simptomları

SENSOR YÜKLƏNMƏLƏR

Autizmdən əziyyət çəkən uşaq cürbəcür səslər, küy, əşyaların səthi, həmçinin yeni təəssürat və yeni şəraitə qarşı həssas ola bilər. Sensor yüklənmələrin sayı nə qədər çox olarsa, davranışın təhrif olunması ehtimalı da bir o qədər yüksəkdir.

Autizm davranış simptomları

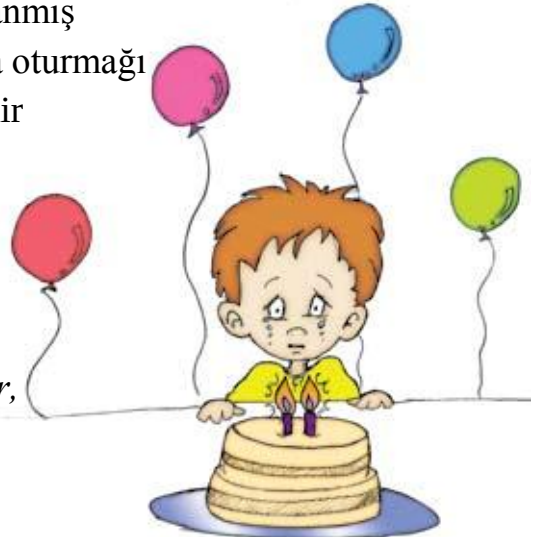
SENSOR PROBLEMLƏR

*Saçının qırılmasına
imkan vermir*

*Təhlükəsizlik
kəməri ilə
bağlanmış
halda oturmağı
sevmir*

*Yeni təəssüratları, məsələn,
ad günləri, yaxud
bayramlardan olan
təəssüratları (şarlar, şamlar,
fişəng və s.) sevmir*

*Su prosedurlarından
qətiyyətlə imtina edir*

Autizm davranış simptomları

SENSOR PROBLEMLƏR

Adi ev şəraitində mövcud olan qoxulardan ürəkbulanma hiss edir

Musiqi səsində güclə təb gətirir

Əşyaları üzünə çox yaxın tutaraq fırladır

Bəzi hallarda kar kimi görünə bilər, çünki yüksək səslərdən dıksınmır, amma bununla belə, digər hallarda eşitmənin normal olduğu hiss oluna bilər

Autizm davranış simptomları

SENSOR PROBLEMLƏR

Qış fəslində isti paltarları həvəssiz geyinir

*Paltar dəyişməyi
xoşlamır*

*Öz paltarlarını cıra, onların
üzərindəki etiket və ya sapları
qopara bilər*

*Yay fəslində inadla
tələb edə bilər ki,
ona qış
paltarlarını
geyindirsinlər*

Autizm davranış simptomları

ÖZÜNƏ XƏTƏRYETİRMƏ

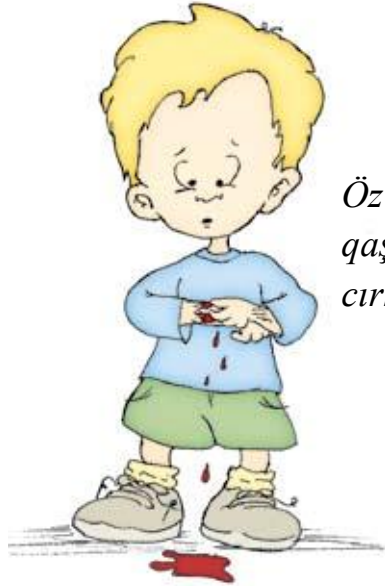

Başını çırpır

*Özünü dişləyir,
bu zaman ağrı
əlamətləri
göstərmir*

*Öz dərisini
qaşıyıb
cırmaqlayır*

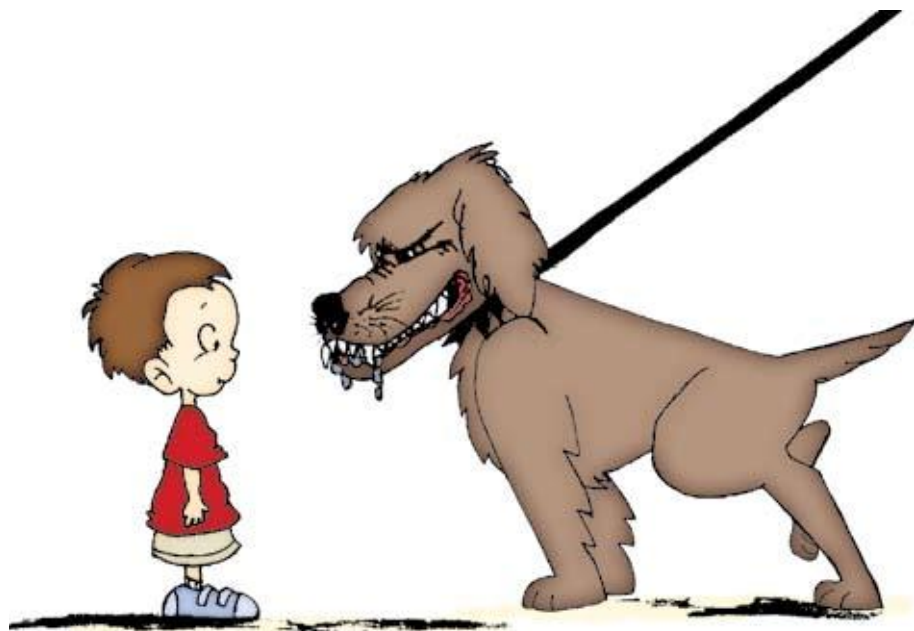

Öz saçını yolur

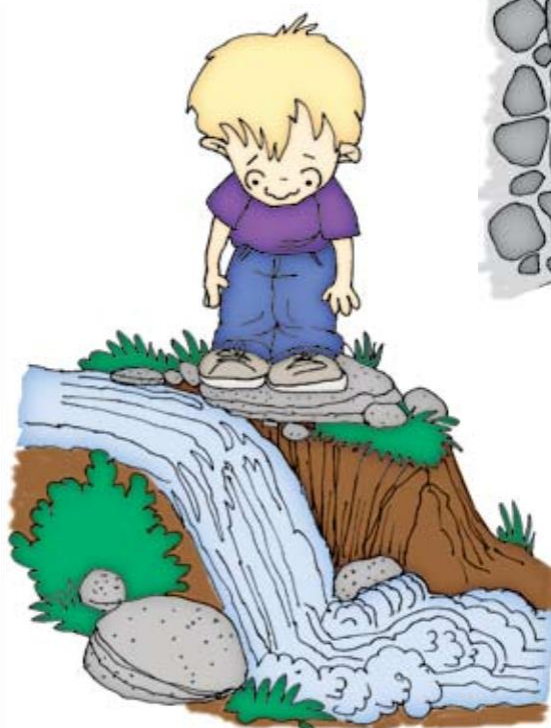

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

Təhlükə anlayışı yoxdur

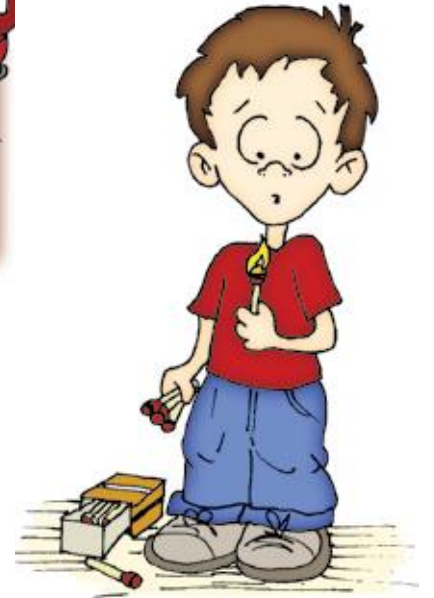

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

*Əzilə və ya yaralana biləcəyi
situasiyanı hiss edə bilmir*

Autizm davranış simptomları

TƏHLÜKƏSİZLİK MƏSƏLƏLƏRİ

Yüksəklik qorxusu yoxdur

YANAŞI XƏSTƏLİKLƏR: MƏDƏ-BAĞIRSAQ SİSTEMİNİN POZULMASI

Harvard Universiteti və Boston İctimai Mərkəzi xəstəxanasında fəaliyyət göstərən gastroenteroloq həkim Tim Bui autizmdən əziyyət çəkən 1000-dən çox uşağın endoskopiyasını etmişdir. O, 400 uşaqlarda gastroenteroloji problemləri aşkar etmişdir, belə problemlər adi uşaqlardan fərqli olaraq, autizmdən əziyyət çəkən uşaqlarda daha çox rast gəlinir.

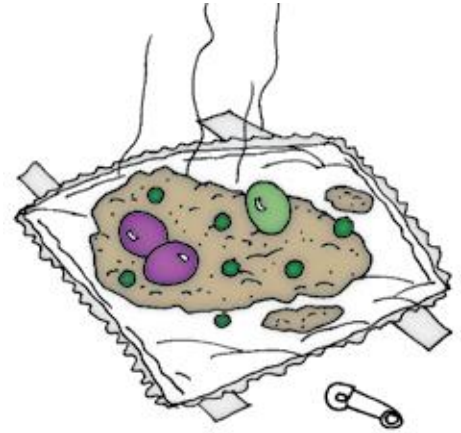
Aşkar olunmuşdur:

- 55% laktaza çatışmazlığı.
- 10% onikibarmaq bağırsağın iltihabı,
- 12% qastrit,
- 12% yoğun bağırsağın iltihabı,
- 20% ezofagit (qida borusunun iltihabı)

Ehtiyac olduqda gastroenteroloqa müraciət etməyi tövsiyə edin

İshal

Nəcisdə həzm olunmamış yemək

*Bilərəkdən yemək məhdudlaşdırma
Hədsiz qidalanma*

Qəbizlik

YUXUNUN POZULMASI/ AĞRI HƏDDİ/ QICOLMALAR

Yuxunun pozulması:

Uşaqlar bir neçə gün ərzində ayıq qala və bu zaman qətiyyən yatmaq ehtiyacı duymaya bilərlər. Gecəni gündüzdən ayırmaya bilərlər. Güclə yuxuya gedib tez-tez oyana bilərlər. Çox qısa zaman ərzində, 1-2 saat yata bilərlər. Bunun nəticəsi olaraq valideynlər yuxusuz qalır.

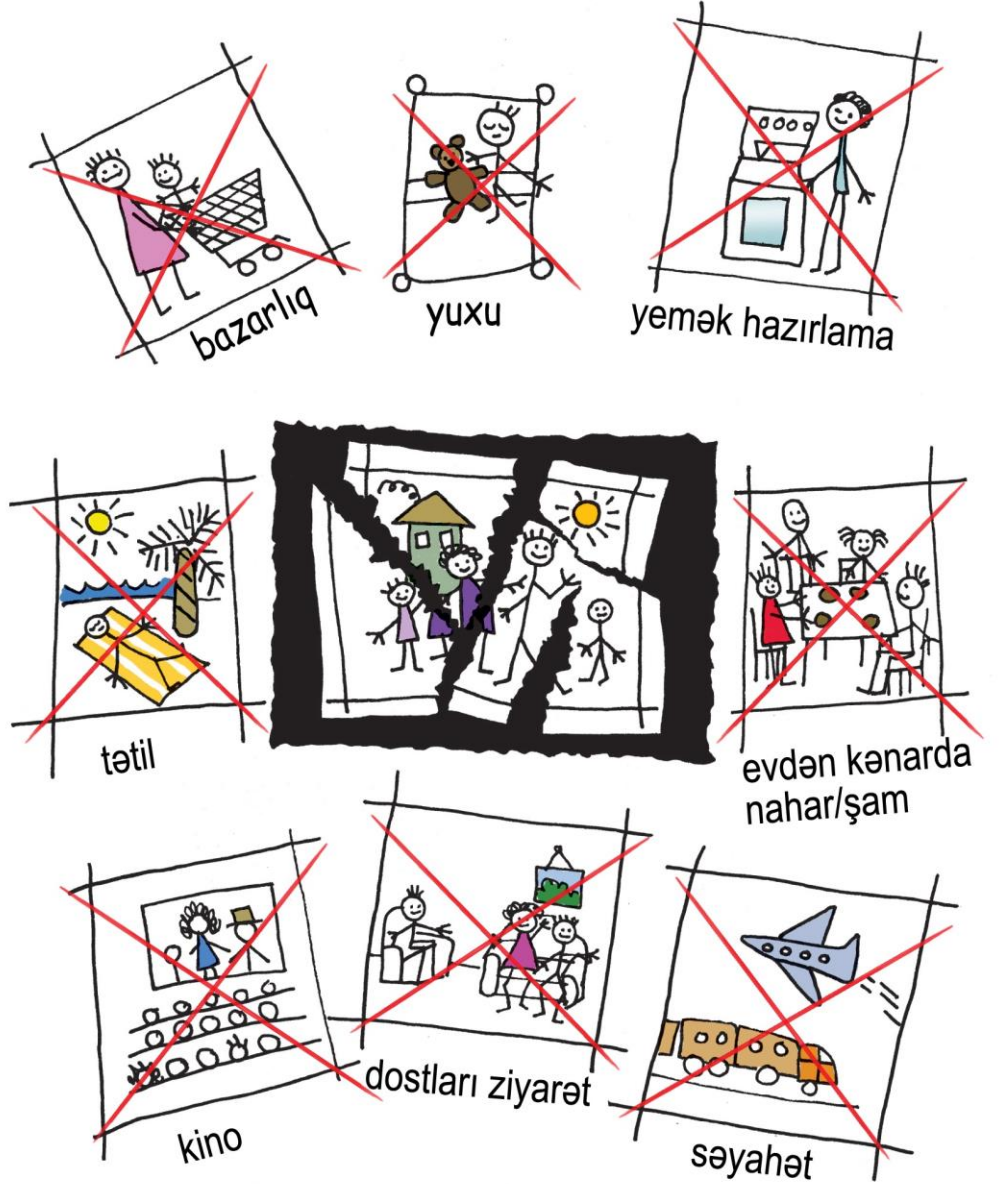
Qıcolmalar:

qıcolmaları müşayiət edən patologiya yaş artdıqca çoxalır. Etiologiyası naməlumdur.

Ağrı həddinin dəyişməsi:

aşağı/yox dərəcəsində ağrı həddi, yaxud yüksək ağrı həddi

AUTİZMİN AİLƏYƏ TƏSİRİ

Autizmlı uşağı olan ailə üçün adi həyat tərzı sürmək mümkün olmaya bilər.

Validəynlər və qardaşlar/bacıların gərginliyi çox yüksək ola bilər. Yaxşı olardı ki, onlar yerli psixoloji dəstək qrupuna yönəldilsinlər.

ERKƏN KORREKSİYA TƏLİMİNİN ROLU

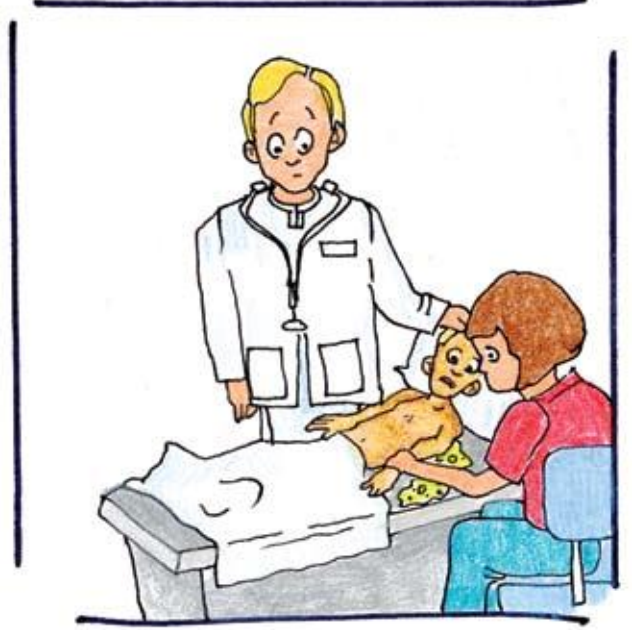
Əgər uşağın inkişafında hər hansı ləngimələrin olduğunu hiss edirsinizsə, ailəni testləşdirmə üçün erkən müdaxilə üzrə mütəxəssisə yönəldin (uşaq psixiatri). Uşağın xüsusiyyətlərindən asılı olaraq erkən müdaxilə üçün psixoloq, loqoped, və/yaxud fizioterapevt tövsiyyə edilə bilər

Araşdırmalar göstərir ki, erkən intensiv korreksiya təlimi uşaq və ailə üçün daha yaxşı nəticələnən inkişafa səbəb olur. Təməl strategiyanın məqsədi uşağa ətrafda baş verənlərə diqqət yetirməyi, ətraf mühitdə dəyişikləri görməyi, təqlidi öyrətməyi və bunun nəticəsi olaraq, ünsiyyət vərdişləri və s. inkişaf etdirməkdir.

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

*Bir həkim olaraq Siz,
ilk növbədə, xəstəliyi
aşkar etmək təlimini
almısınız.
Autizmdən əziyyət
çəkən uşaqlar nadir
hallarda xəstə
görünüşə sahib
olurlar; onlar normal
görünə və pediatrik
cəhətdən öz bioloji
yaşına uyğun
qiymətləndirilə bilər*

*Onlar özünü, sadəcə,
elə apara bilərlər ki,
sanki onların üzərində
sərt valideyn nəzarəti
əksikdir.
Onlar çox vaxt
dəyişikliklərə etiraz
edirlər, məsələn, yeni
situasiyalara, yeni
təəssürlərə, yeni
adamlara.*

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

TELEFON VASİTƏSİLƏ VALİDEYNLƏRLƏ ƏTRAFLI MÜZAKİRƏ APARIN

*Bu sizə daha çox aşağıdakılarda
kömək edəcək:*

1. *Fikrinizi söhbət zamanı iştirak
edən uşağa yayındırmadan,
valideynlərin öz dilindən
problem haqqında hərtərəfli
fikir almağa*
2. *Həkimə ziyarəti uşaq üçün
maksimum şəkildə
yüngülləşdirməklə bağlı
onların təkliflərini dinləməyə*
3. *Valideynlərdən müayinə zamanı uşağa kömək edə biləcək
motivasiyanı (məs. şirniyyat) özləri ilə gətirmələrini xahiş etməyə*
4. *Qan analizi alınacağı təqdirdə valideynlərə həkimə gəlməzdən
öncə keyidici məlhəmdən istifadə etməyi tövsiyyə etməyə*
5. *Həkim ziyarəti barəsində tibbi sosial hekayələri
helpautismnow.com saytında dərc olunmuş məqalələrdən,
məsələn, “Həkimə gedirik” və ya “Qan analizi veririk” və s.
oxumaqla uşağı həkimlə görüşə hazırlamağı valideynlərə tövsiyyə
etməyə*

VALİDEYNLƏRİN FİKİRLƏRİNƏ DİQQƏT

*Valideynləri öz uşaqlarını
“oxumaq” üzrə ekspert
adlandırmaq olar.*

*Bütün fiziki simptomları,
mümkün qədər, adi uşağınkı
kimi şərh edin (imkan
verməyin ki, autizm sizin
düşüncələrinizi
bədbinləşdirsin).*

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

KABİNETİNİZİ MÜAYİNƏ ÜÇÜN HAZIR VƏZİYYƏTƏ GƏTİRİN

*Tibb bacısı, yaxud assistant
valideynlərdən otağı necə
hazırlamaları ilə bağlı
əvvəlcədən məsləhət ala bilərlər*

*Hazırlıq aşağıdakıları ehtiva edə
bilər:*

Parlaq olmayan sakit otaq.

Pəncərəsiz, parlaq

işıqlandırmasız, musiqisiz otaq

*Lazım gəldiyi təqdirdə, uşağın tullaya və silah kimi istifadə edə
biləcəyi bütün əşyaları əl altından
götürün*

GÖZLƏMƏ VAXTINI MÜMKÜN QƏDƏR AZALDIN

Bunu nəzərə alın:

*Uşağı qəbulunuza birinci
yazın (qəbula 10 dəqiqə tez
gələn uşaq qalan pasiyentləri
görməyəcək)*

*Mümkün üstünlüklər riski
minimallaşdırır:*

1. *Uşağın davranışındakı
əskiklikləri*
2. *Digər pasiyentlərin qəbul
qrafikinə pozulmasını*
3. *Valideynlərin narahat vəziyyətə düşməsinə*
4. *Gözləmə otağına xəsarət yetirilməsini*

*Mümkün olduğu halda, uşağı qəbula telefon vasitəsilə
əvvəlcədən yazın.*

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

Hər şey siz düşündüyünüzdən daha fərqli ola bilər

Autizmlı uşaqların qayğıdan məhrum və ya valideynlərin pis rəftarının qurbanları olduğu təəssüratını yaratmalarına baxmayaraq, aşağıdakılara diqqət yetirin:

Özünə xəsarət yetirməyə yönəlmiş hərəkətlər: dişləmə, başını çırpma, cirmaqlama və s.

Ağrı hissinin məhdud və ya yox dərəcəsində olması

Uşaqda təhlükə hissinin və ya yaralana bilməsi hissinin olmaması
Sensor xüsusiyyətli ciddi problemlər çimmək və ya paltar dəyişməklə bağlı fəaliyyəti, əməli olaraq, mümkünsüz edir

GÖZLƏNİLMƏZLİKLƏRƏ HAZIR OLUN!

Öz təhlükəsizliyiniz naminə ayıq-sayıq olun.

Autizmdən əziyyət çəkən uşaqlar bəzən sizi kömək deyil, təhlükə kimi qəbul edə bilərlər. Onlar özünü sakit apara, lakin qəflətən hərəkətə gələ və aşağıdakıları edə bilərlər:

Başları ilə zərbə vura, dişləyə, vura, təpik ata, tüpürə, saçlarını yola, qaçmağa cəhd edə və s.

Uşağın “şəxsi məkanını” pozmağa çalışın (onlarda bu, adi uşaqlarınkindən daha böyük ola bilər)

AUTİZMLİ UŞAQ ÜÇÜN POLİKLİNİKA ZİYARƏTİNİN OPTİMALLAŞDIRILMASI

MƏHDUD ANLAMA VƏ NİTQ

*Bəziləri cizgi filmlərini
əzbərdən danışa bilsələr də,
qəhrəmanların adlarını çəkməyi
və ya cizgi filmini izləyərkən
necə hislər keçirdiklərini
danışmağı bacarmırlar.
Səs informasiyasının analizi
zamanı çətinlik çəkə bilərlər.*

AUTİZİMİN SİZİN AİLƏYƏ OLAN TƏSİRİNİ ANALİZ EDİN

*Ehtiyac yarandıqda, autizmlə
uşaqları olan ailələrə
psixoloji dəstək verən xüsusi
təşkilatlar, yaxud digər
psixoloji xidmətlərə müraciət
edin.*

1. Memoria Center. Uşaq Reabilitasiya Mərkəzi
Ceyhünbəy Hacıbəyli 181.
Əlaqə telefonu: 496 97 62
<http://memoriacenter.com/>
<https://www.facebook.com/memoriacenter?fref=ts>
2. Peşəkar Psixologiya Mərkəzi
Ünvan: Yasamal r-nu, T.Şahbazi Küç. 110,
Dövlət Statistika komitəsinin arxası KATV 1 ilə üzbəüz
Əlaqə telefonu: 012 538 74 31, 050 492 67 25, 055 350 22 34
3. Mədinə Tibb Mərkəzi
Ünvan: Azadlıq pros. Binəqədi şosesi 10
Əlaqə telefonu: 012 412 59 19/29; 050 286 11 03
E-mail: medine-sa@mail.ru
Website: www.pediatrics.az
4. Müasir Psixologiya Mərkəzi
Narimnov r-nu, Əhməd Rəcəbli küç. 19/65,
MZ Plaza 4-cü mərtəbə, 55 otaq("Dogtaş" mebel evinin yanı)
Əlaqə telefonu: 012 408 97 16; 050 367 12 38; 070 330 07 18
www.mpm.az
5. Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü İctimai Birliyi
Bakı, Afiyəddin Cəlilov 26.
Əlaqə telefonu: 012 489 51 83
E-mail: office@ssi.org.az
website: www.ssi.org.az
<https://www.facebook.com/SocialServicesInitiative?fref=ts>
6. "Autist Uşaqların Reabilitasiyasına Kömək" İctimai Birliyi
Bakı, N.Nərminanov r-n, Şamil Mustafayev küç. 27
Tel: 012 566 75 67, 055 742 00 75
7. "Oriqami" Uşaq Reabilitasiya Mərkəzi
AZ1133,Bakı, Yeni Günəşli, Suraxanı, "D" yaşayış massivi
Əlaqə telefonu: (012) 478 29 21/22
8. Müşviq Adına Əlil Uşaqlara Yardım İctimai Birliyi
Ünvan: Qaradağ rayonu, Sahil qəsəbəsi, dostluq 3
Əlaqə telefonu: 012 446 58 36; 050 667 18 82
E-mail: mushfig97@mail.ru

9. Sumqayıt Uşaq İnkişaf Mərkəzi

Ünvan: Sumqayıt şəh, məh. 14, ev 19A, mən.7

Əlaqə telefonu: 055 661 96 42

E-mail: d_qahramanova@mail.ru

10. Azərbaycana BirgəYardım-UAFA

Bakı, H.Cavid prospekti, 520-ci məhəllə, ev 2

Əlaqə telefonu: (+994 12) 496 70 35; 497 25 19; Mobil: +994 55/50 316 8448

E-mail: office@uafa.az

Website: www.uafa.az

AUTİZM MÖVZUSUNDA İNTERNET ŞƏBƏKƏSİNDƏ OLAN BƏZİ RESURLAR

American Academy of Pediatrics

www.aap.org/healthtopics/autism.cfm

Arc of the United States

www.thearc.org

Autism and PDD Support Network

www.autism-pdd.net/resources-by-state.html

AutismInfo.com

www.autisminfo.com

AutismLink ListServ

<http://lists.autismlink.com/lists/>

AutisticLiving.com

www.autisticliving.com/

Autism Research Center, Cambridge University, England

www.autismresearchcenter.com

Autism Research Institute

www.autism.com

Autism Research Unit, University of Sunderland, UK

<http://osiris.sunderland.ac.uk/autism/arv.htm>

Autism Society of America

www.autism-society.org

Autism Society Canada

www.autismsocietycanada.ca

Autism Speaks

www.autismspeaks.org

Autismweb.com

www.autismweb.com/

CDC Autism Information Center

www.cdc.gov/ncbddd/autism/index.htm

Autism Key

www.autismkey.com/, www.autismkey.com/autism_directory.htm

Autism Today

www.autismtoday.com

Kitablar

1. ÇetinÖzbey: Otizmve Otistik Çocukların Eğitimi
2. Lorna Wing: Otizmin el rehberi
3. Pınar Küçükaras: Kelimelerin Ötesinde Bir Otizm Hikayesi
4. BarışKorkmaz: Yağmur Çocuklar- Otizm Nedir?
5. Temple Grandin: ResimlerleDüşünmek
6. Ирина Мамайчук: Помощь психолога детям с аутизмом
7. Роберт Шрамм: «Детский аутизм и АВА. Терапия, основанная на методах Прикладного Анализа Поведения»
8. Тео Питерс: Аутизм. От теоретического понимания к педагогическому воздействию
9. Екатерина Карвасарская: Осознанный аутизм, или Мне не хватает свободы... Книга для тех, чья жизнь связана с аутичными детьми
10. Ловаас Ивар «книга Я» http://www.childneurologyinfo.com/education-text-The_Me_Book2.php
11. Янушко Е. «Игры с аутичным ребёнком» <http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=103887>
12. Книги по логопедии и дефектологии: <http://pedlib.ru/>
13. Аршатская О. «О психологической помощи детям ... при ... синдроме детского аутизма» http://pedlib.ru/Books/4/0448/4_0448-1.shtml
14. Информационный портал РИА-новости «Диагноз которого нет»: http://www.ria.ru/trend/autism_02042012/
15. <http://www.childneurologyinfo.com/main.php>

Korreksiya metodikaları və təlim kursları:

TEACCH — Лечение и обучение детей, страдающих аутизмом и нарушениями общения: <http://vseodetishkax.ru/osobyie-deti/13-autizm-detskij-autizm-/20-autizm-korrekcziionnye-podxody>

АВА-терапия: <http://autism-aba.blogspot.com/2011/08/что-такое-aba-terapija.html>

АВА kursları:

<http://www.aba-kurs.com/>

<http://www.behavioranalysiseducation.com/>

Video:

фильм "Другие дети": <http://youtu.be/Ol-cXzDNKWI>

Канал «АВА по-русски»:

<http://www.youtube.com/user/UpuHo4ka?feature=watch>

Kitab Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 dekabr 2011-ci il tarixli 1938 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Dövlət Proqramı”nın həyata keçirilməsi üzrə Səhiyyə Nazirliyinin Tədbirlər Planının 2.8.6 və 2.8.7. bəndlərinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi və “Sosial Xidmətlər Təşəbbüsü” təşkilatı tərəfindən hazırlanmış və çap edilmişdir.